

ІСТОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТИВНИХ ТОВАРИСТВ
НА ЖИТОМИРЩИНІ В 1893 – 1922 РОКАХ

Грибан Григорій

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Анотації:

У статті на основі маловідомих документів розглянуто історію створення та особливості розвитку і діяльності спортивних товариств у Волинській губернії. Мета статті полягає у розкритті правдивої історії діяльності спортивних товариств на Житомирщині, які діяли з 1893 по 1922 роки. У Волинській губернії спорт почав розвиватися в середині XIX століття. Великий вклад у розвиток фізичної культури на Житомирщині було зроблено навчальними закладами ще до Жовтневого перевороту. Одним із перших спортивних товариств, яке відкрито у місті Житомирі 30 листопада 1893 року було Житомирське товариство велосипедистів-любителей. У 1897–1917 роках на Житомирщині було створено товариство спасіння на воді, а 3 жовтня 1898 року відкривається товариство полювання, метою якого було покращання ситуації, відновлення популяції диких тварин. У квітні 1900 року було створено Волинське товариство любителів бігового і рисистого спорту. У травні 1898 року розпочалася робота по організації товариства сприяння фізичному вихованню дітей. Житомирське товариство любителів фізичних вправ було зареєстровано 9 квітня 1907 року. Досить вагому роль у розвитку фізичної культури і спорту на Волині, зокрема на Житомирщині, відіграло і гімнастичне товариство «Сокіл», яке було відкрито 2 вересня 1910 р. Окрім того на Волині ще в 1912–1919 роках діяли Житомирський спортивний клуб «Маккабі» та скаутські організації Житомирщини. Доведено, що діяльність спортивних товариств на території Волинської губернії наприкінці XIX та на початку XX століття призвела до економічного зростання регіону, сприяла ознайомленню місцевого населення з сокольською гімнастикою, футболом, легкою атлетикою та іншими видами спорту.

History of sports societies' activity in Zhytomyr region between 1893 and 1922.

The origin and characteristics of development and activity of sports societies in Volhynian Governorate are examined in the article on the ground of unknown documents. The goal of the article is to reveal the true history of sports societies' activity in Zhytomyr region, which acted from 1941 to 1945. In Volhynian Governorate sport started to develop in the middle of the 19th century. The educational institutions had made a great contribution to the development of the physical culture in Zhytomyr region before The October Revolution. One of the first sports societies in Zhytomyr was Zhytomyr society of the bike rider-amateurs, established on 30 November 1893. The society of sea rescue was created in Zhytomyr region in 1897–1917, the society of hunting, the aim of which was the improving of the situation and the regeneration of the wildlife population, was created on 3 October 1898. The society of race and horseracing sports of Volyn was established in April 1900. In May 1898 the organisation of the society for children' physical education started. Zhytomyr society for the physical exercises amateurs was registered on 9 May 1907. The gymnastic society «Sokil», which was created on 2 September 1910, played the important role in the physical culture and sport development in Volyn. Besides, Zhytomyr sport club «Makkabi» and scout organizations acted in Volyn in 1912–1919. It was proved that the sport societies' activity in the territory of Volhynian Governorate in the end of the 19th and in the beginning of the 20th centuries caused economic advance of the region, helped local residents get acquainted with Sokil gymnastics, football, track and field athletics and other kinds of sport.

История деятельности спортивных обществ на Житомирщине в 1893 – 1922 годах.

В статье на основе малоизвестных документов рассмотрена история создания, особенности развития и деятельности спортивных обществ в Волинской губернии. Цель статьи заключается в раскрытии истинной истории деятельности спортивных обществ в Житомирской области, которые действовали с 1893 по 1922 годы. В Волинской губернии спорт начал развиваться в середине XIX века. Большой вклад в развитие физической культуры на Житомирщине было сделано учебными заведениями еще до Октябрьского переворота. Одним из первых спортивных обществ, которое открыто в городе Житомире 30 ноября 1893 было Житомирское общество велосипедистов-любителей. В 1897–1917 годах на Житомирщине функционировало общество спасения на воде, а 3 октября 1898 открывается общество охоты, целью которого было улучшение ситуации, восстановления популяции диких животных. В апреле 1900 году были созданы Волинское общество любителей бегового и рисистого спорта. В мае 1898 года началась работа по организации общества содействия физическому воспитанию детей. Житомирское общество любителей физических упражнений было зарегистрировано 9 апреля 1907 года. Достаточно важную роль в развитии физической культуры и спорта на Волини, в частности на Житомирщине, сыграло и гимнастическое общество «Сокол», которое было открыто 2 сентября 1910 года. Кроме того, на Волини еще в 1912–1919 годах действовали Житомирский спортивный клуб «Маккаби» и скаутские организации Житомирщины. Доказано, что деятельность спортивных обществ на территории Волинской губернии в конце XIX и начале XX века привела к экономическому росту региона, способствовала ознакомлению местного населения с сокольской гимнастикой, футболом, легкой атлетикой и другими видами спорта.

Ключові слова:

спортивні товариства, фізична культура і спорт, Житомирщина, Волинь.

sport societies, physical culture and sport, Zhytomyr region, Volyn.

спортивные общества, физическая культура и спорт, Житомирщина, Волинь.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями дослідження. Для створення сучасної системи фізичного виховання незалежної України, яка має трансформуватися у європейський освітній простір, ми маємо звертатися до минулого, черпати звідти знання, натхнення, мудрість та досвід тих поколінь, які у важких історичних умовах робили перші кроки, плекали громадську і спортивну славу рідного краю. Історичний досвід нині став для нас доступним і, нарешті, по-справжньому можна взятися за його вивчення. На превеликий жаль, героїв тих подій вже немає серед нас, пішли із життя і їх

нащадки, втрачені назавжди важливі документи, які не дозволяють повністю встановити історичні факти та події тих часів. Одним із важливих чинників розуміння історії фізичної культури і спорту минулого Житомирщини є вивчення діяльності та створення фізкультурно-спортивних товариств і організацій, їх вклад у розвиток фізичної культури і спорту на Житомирщині, які ще повністю не висвітлені, хоча мають досить багато цікавих і яскравих сторінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що перші заселення території Житомирщини відбулися ще у VII столітті до нашої ери кочовими племенами скіфів. Саме скіфи займалися фізичною підготовкою, брали участь у змаганнях з кінних скачок, стрільби із лука, метання спису, фехтування тощо [11, с. 9]. У Волинській губернії спорт почав розвиватися в середині XIX століття [8, с. 22–23]. Великий вклад у розвиток фізичної культури на Житомирщині було зроблено навчальними закладами ще до Жовтневого перевороту. Відомо також, що в місті були відкриті магазини по продажу велосипедів та спеціальні майстерні з їх ремонту. Одна з них, майстерня Л. Санкевича, знаходилася з вулиці Київській у будинку Боймана [21, с. 4]. 25 травня 1914 року київський гурток велосипедистів «Стріла» організував екскурсію на велосипедах Київ–Житомир–Київ, де брали участь 8 чоловіків та 2 жінки [23, с. 3].

Відомо також, що активно займалися велоспортом учні I та II гімназії, культивувався велоспорт в єврейському спортклубі «Маккабі». Серед спортсменів-велосипедистів знаходимо прізвища гімназистів Бориса Єсакова, Миколи Вакулки, Михайла Зенова, Георгія Дорна, Василя Угнівого, призера першості Житомира Боруха Байтмана [9, с. 21].

Зі встановленням на Житомирщині Радянської влади фізкультурну та спортивно-масову роботу очолив відділ спорту всеобучу губвійськоммату під керівництвом досвідченого спортсмена В.І. Карабанова. На 20 серпня 1921 року в області працювало чотири спортивні клуби: Овруцький, Коростенський, Андрушівський і Житомирський [11, с. 10].

Перша світова та громадянська війни, епіцентром яких була Волинська губернія, завдали непоправної шкоди поступальній ході розвитку мирного та спортивного життя. За цей період (1914–1920 рр.) всі спортивні споруди, спортивне майно були майже знищені, а ті, що залишилися, потребували ремонту та переобладнання. В непридатному для експлуатації стані опинилися і колишні велотреки в м. Бердичеві та Житомирі. Відновлення велоспорту на Житомирщині розпочалося у 1921 році [9, с. 21].

У перші роки Радянської влади спортивні товариства, що були організовані до Жовтневого перевороту зазнавали певного тиску. Особливо це стосувалося гімнастичного товариства «Сокіл», яке було засновано чехами [6, 7]. Ось як О.В. Вацеба писала про спотворення та замовчування української історії: «Замовчування нацією творчих сторінок минулого тільки підсилює потяг пізнати власну історичну спадщину, відтягнувши хіба що в часі вибух «голоду» на історичну правду. Саме великий інтерес до історії України є однією з особливостей сьогодення. Прагнучи встановити істину в тих, раніше маловідомих темах, які допускались до широкого загалу тільки дозовано, однобічно, без будь-яких відхилень від ідеології тогочасної системи – звертаємося до історичного минулого. Відновлюючи історично об'єктивну картину – створюємо умови для морального очищення, що є джерелом духовного становлення нації. Звертаючись до минулого – знаходимо відповідь на суперечливі події сучасності, маємо можливість зрозуміти й пояснити тенденції нашого розвитку. В час, коли закладаються підвалини національно-державного розвитку України, саме історичний досвід є вартістю неоціненної ваги» [1, с. 5].

Важливий внесок у вивчення історії фізичної культури і спорту на Житомирщині зробили І.П. Опанащук [11], О.С. Кухарський та Г.П. Грибан [7, 8, 9], Г.П. Грибан [2–6] та інші.

Мета статті полягає в розкритті правдивої історії створення та діяльності спортивних товариств на Житомирщині, які діяли з 1893 по 1922 роки.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним із перших спортивних товариств, яке відкрито у місті Житомирі 30 листопада 1893 року, засновниками якого є Локостов, Мюллер, Трубний та інші, було Житомирське товариство велосипедистів-любителів. Засновники розробили статут товариства, який затвердив Міністр Внутрішніх Справ Росії 9 жовтня 1893 року. На жаль, фінансові труднощі переслідували житомирських велосипедистів протягом століття. Але незважаючи на всі негаразди спортсмени Житомирщини перемагали на багатьох спортивних змаганнях того часу. Про спортивні здобутки велосипедистів перших років існування товариства відомо досить мало. З тих, що дійшли до сучасника дізнаємося і про створення в 1897 році товариства велосипедистів в м. Бердичеві, про спортивні досягнення житомирських велосипедистів у 1899–1901 рр., про приїзд на змагання до м. Житомира київських спортсменів. Кількість конфіскованих радянською владою велосипедів (більше 35) в 1919 році вказує на те, що і в Новоград-Волинському могло існувати товариство велосипедистів [14, с. 27–28]. Можливо, і Овруч також був велосипедним центром, адже саме там у 1922 році займалось велоспортом 26 спортсменів, більше ніж по всій Волинській губернії [13].

У 1897–1917 роках на Житомирщині було створено також товариство спасіння на воді. Мета товариства полягала у спасінні людей, які гинуть на воді і прийнятті мір щодо попередження смертності людей на плаваючих суднах. За досить короткий термін зусиллями, в першу чергу, губернатора Волині Федора Федоровича Трепова, який очолив товариство спасіння на водах, була проведена значна робота з організації спасіння на водах. Після затвердження статуту в кінці 1897 року було обрано правління товариства, яке успішно функціонувало аж до революційних подій 1917 року.

Першим у Волинській губернії в місті Житомирі 3 жовтня 1898 року відкривається товариство полювання, метою якого було покращання ситуації, відновлення популяції диких тварин, птахів, що вимагав царський уряд Росії. Товариство здійснювало загальне керівництво мисливським господарством Волинської губернії, надавало дозволи на відстріл дичини, забороняло полювання в період розмноження диких тварин і птиці, вело підготовку командного складу серед мисливців, займалося розвитком стрілецького спорту [9, с. 29–32]. До складу правління товариства полювання входили, в основному, кадрові офіцери дислокованих у Житомирі військових полків та любителі полювання із губернських державних установ і вищої знаті. З початком I світової війни більшість членів товариства полювання стали активними учасниками бойових дій, однак товариство продовжувало свою роботу аж до жовтневого революційного перевороту 1917 року.

У квітні 1900 року було створено Волинське товариство любителів бігового і рисистого спорту. Ініціаторами були місцеві великі землевласники, які займалися кіннозаводами, губернський представник дворянства С.А. Уваров, граф К.О. Канкрін та інші [19, с. 2]. В різні часи до складу правління товариства входили представники Волинського губернського дворянства граф Федір Максиміліанович Нірод, Павло Олексійович Демидов, князь Володимир Вікторович Волконський. До членів товариства приймалися лише заможні люди, для яких кінні біга та скачки завжди були часткою розваг. Ще задовго до заснування товариства любителів бігового і рисистого спорту на теренах Житомирщини розводили найкращі породи коней, організовували змагання. Для проведення змагань і виставок коней на окраїні Житомира засновниками товариства було облаштовано іподром, який відповідав всім вимогам того часу. Наявність іподрома дозволило на його території проводити сільськогосподарські виставки, а Волинське товариство правильного полювання організовувало практичні стрільби та змагання. Формально товариство любителів бігового і рисистого спорту проіснувало до 1916 року.

У травні 1898 року розпочалася робота з організації товариства сприяння фізичному вихованню дітей. І тільки зусиллями директора жіночої Маріїнської гімназії Володимира Степановича Ногайського та великого сподвижника і філантропа Костянтина

Костянтиновича Роше у серпні 1900 року при Житомирській Маріїнській жіночій гімназії започатковується «Товариство сприяння вихованню дітей (з відділом їх захисту)» [20, с. 2].

Загальні установчі збори товариства відбулися 19 серпня 1900 року, на яких було обрано правління товариства із 10 осіб. Очолив правління В.С. Ногайський, його заступником став К.К. Роше, секретарем і казначеєм, викладач Маріїнської жіночої гімназії Марк Іванович Місяць. Відповідно до статуту товариства через кожні три роки відбувалися перевибори членів правління товариства, які працювали на громадських засадах. Досить багато уваги членами товариства приділялося покинутим і безпритульним дітям, відкривалися для них спеціальні будинки. Один із таких будинків товариство відкрило 16 липня 1911 року. Незважаючи на події I світової війни і 1917 року, фінансову скруту, товариство виховання дітей продовжувало свою діяльність. У 1917 році товариство відкрило два дитсадки по вул. Базарній, 35 (нині вул. 1 Травня) та по вул. Хлібній, 27 у Житомирі. Багатотисячна хвиля безпритульних дітей накрила більшовицьку країну під час громадянської війни. Розруха, холод, голод спричинили розгул злочинності серед малолітніх дітей. Десятки років знадобилося більшовицькому уряду, щоб налагодити облаштування шкіл-інтернатів, дитячих садків, відновлення тих започаткувань, які були закладені товариствами виховання дітей у Росії.

Житомирське товариство любителів фізичних вправ було зареєстровано 9 квітня 1907 року. Головною метою товариства відповідно до Статуту було: «...в интересах здоровья любителей упражнений устраивать помещения для занятий гимнастических, фехтовальных, стрельбы в цель, устраивать арены и площадки для подвижных игр, езды на велосипедах, верховой езды, открывать школы плавания, катания на коньках, бега на лыжах и т. п., организовывать совместные экскурсии и прогулки» [17, с. 12].

Як бачимо, статут зобов'язував засновників товариства організувати роботу на кшталт сучасної спортивної школи із самою широкою спеціалізацією. Членами правління були обрані керуючий Житомирським відділенням держбанку, палкий прихильник спорту Дмитро Васильович Теплов, губернський інженер Іван Доримедонтович Трубников, військовий інженер, начальник управління Південних колій Сергій Васильович Хом'яков та інші. Однак, голова правління Д.О. Діческуль невдовзі виїхав із Житомира, з різних причин вибули і інші члени першого складу правління. Залишився один із самих дієвих і невтомних розпорядників Костянтин Іванович Проховський, який робив все, що міг, для спасіння товариства. Офіційно Житомирське товариство любителів фізичних вправ «как прекратившее свою деятельность» було закрито 28 квітня 1912 року [17, с. 28].

Житомирське товариство любителів правильного полювання засноване 17 червня 1908 року. На відміну від Волинського товариства полювання, правління Житомирського товариства правильного полювання більше уваги приділяло навчанню і проведенню практичної стрільби для кожного бажуючого жителя м. Житомира. Стрільби проводилися на двох стрільбищах. Одне, військове дивізіонне, розташовувалося вздовж Київського шосе за залізничним вокзалом (район Смоківки, де нині розташована військова частина), а друге, тимчасове, – на території іподрому Волинського товариства кінного бігу і скачок. Поряд з цим, члени товариства правильного полювання проводили великий обсяг роботи зі збереження популяції диких тварин і птиці, завчасно вводили заборону на їх відстріл. У 1912 році склад правління змінювався протягом року декілька разів. 4 січня 1912 року на загальних зборах головою правління було обрано полковника А.І. Гацького.

Товариство правильного полювання приймало цілий ряд рішень для відновлення місцевої фауни, а саме було вирішено: взяти в аренду нові землі; заборонити весняне полювання, а також заборонити полювання на землях товариства особам, які не є членами товариства; на кордонах угідь розмістити таблички про заборону полювання; організувати виставку і змагання мисливських собак; організувати стрільби по тарілочках та інші змагання; для об'єднання членів товариства організувати екскурсії, прогулянки, маївки

тощо; бібліотеку товариства поповнити спеціальною літературою з мисливства [22, с. 3]. Але незаперечним є той факт, що жовтневий більшовицький переворот у Росії 1917 року, подальші воєнні дії негативно позначилися на роботі товариства, різкому зменшенню популяції дичини та пернатої птиці. І тільки з 10 липня 1921 року спілкою Українського товариства мисливців і рибалок в Україні було розпочато відродження давніх традицій мисливських товариств Волині.

У другій половині XIX ст. в Європі набуває поширення філантропічний рух. Перші філантропічні («людинолюбні») товариства спрямовували свою діяльність на поліпшення умов життя та праці людини. Основна маса єврейських філантропічних організацій виникла після 1906 року, в період дії Тимчасових правил про товариства та спілки від 4 березня 1906 року, коли дозвіл на реєстрацію різноманітним товариствам і спілкам надавало «Губернське у справах товариств присутствіє», яке проіснувало до Лютневої буржуазної революції. Хоча цей законодавчий акт дозволяв створення та реєстрацію громадських організацій, у тому числі і благодійницьких, з певними застереженнями (його дія не поширювалась на ті з них, що переслідували релігійні цілі і створювались з дозволу освітнього начальства), але він значно спростив процедуру реєстрації товариств. За перші п'ять років після прийняття тимчасових правил з липня 1906 року по серпень 1911 року, на Волині з'явилося 78 новостворених товариств і спілок і 17 єврейських благодійних організацій – значно більше, ніж було зареєстровано за весь попередній період. Новостворені товариства визначали основною сферою своєї діяльності допомогу нужденному єврейству, що проживало у містах і містечках губерній смуги осілості.

За даними Волинського губернського жандармського управління на 1910 рік тільки в губернському місті Житомирі функціонувало 4 благодійні єврейські товариства: Житомирська єврейська дешева їдальня для бідних, Нічліжний будинок для бідних євреїв, Товариство допомоги бідним дітям, що навчаються в Житомирському громадському єврейському училищі Талмуд-Тора, Єврейське товариство допомоги хворим євреям в місті Житомирі під назвою «Лінас-Гацедек» [16, с. 91]. Як бачимо, фізичному розвитку дітей у той час приділялася першочергова увага. Для проведення занять у дворі училища були встановлені гімнастичні прилади, що нагадують сучасне нестандартне гімнастичне обладнання.

Досить вагому роль у розвитку фізичної культури і спорту на Волині, зокрема на Житомирщині, відіграло і гімнастичне товариство «Сокіл», яке було відкрито 2 вересня 1910 р. Ще у 1878 році 52 чеські родини облюбували землі поблизу міста Житомира. На лівому березі невеликої річки Крошенки, обабіч старого поштового тракту Житомир – Овруч – Петербург вони засновують одну з перших чеських колоній Крошня Чеська [10, с. 4].

У 1889 році з ініціативи одного із найшановніших крошенських чехів, відомого хмеляра Вацлава Малі, відкривається перша чеська школа, яка в майбутньому відіграє важливу роль у розвитку місцевого спорту. Саме житомирські та крошенські чехи виступили засновниками гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині. Зберігся список перших членів та правління товариства, у якому І. Альбрехта, Й. Махачека, Б. Янсу та інших [7, с. 59–64]. Безумовно, одним із ініціаторів і самим активним організатором Волинського гімнастичного товариства «Сокіл» був викладач гімнастики II Житомирської чоловічої гімназії Максиміліан В'ячеславович Фреліх. В державному архіві Житомирської області зберігаються два листи М.В. Фреліха до директора згаданої гімназії. Саме завдяки М.В. Фреліху в Житомирі з'явилося гімнастичне товариство «Сокіл» не тільки на теренах Волинської губернії, а й в Україні. Ідею створення гімнастичного товариства підтримали викладачі II чоловічої гімназії, і в першу чергу, викладач історії і географії, кавалер ордена Святого Станіслава III ступеня Павло Іванович Каділін [18].

Заявка на реєстрацію товариства була подана на ім'я губернатора 20 серпня 1910 року, а вже 2 вересня губернатор Волині О.П. Кутайсов дає дозвіл на відкриття «Сокола».

Товариство почало працювати із 17 жовтня 1910 року у приміщенні I гімназії (тепер один із корпусів Житомирського державного університету ім. І. Франка по вул. Великій Бердичівській). Очолив правління товариства директор I чоловічої гімназії Іван Онисофорович Чехлатов, заступником було обрано полковника Андроніка Андрійовича Прокоповича, секретарем Дмитра Євдокимовича Теодоровича, начальником (викладачем гімнастики) Максиміліана В'ячеславовича Фреліха, казначеєм Миколу Карловича де Боккара.

У тому ж таки 1910 році Волинське гімнастичне товариство стає членом Союзу Російського Сокільства, правління якого знаходилося в Санкт-Петербурзі. Пізніше, у серпні 1917 року, Стефан Франце-Антонович Томан створив Крошенське товариство «Сокіл». Стефан Томан був фізично обдарований від природи, досконало опановував такі види спорту як футбол, легка атлетика, французька та сокільська боротьба, важка атлетика, сокільська гімнастика [15, с. 26]. У 1917 році працювало три відділення: дитяче (вік від 7 років), жіноче (вік від 15 років і старше), чоловіче (від 16 років і старше). Заняття з гімнастики та легкої атлетики проводилися тричі на тиждень в одній із кімнат училища (школи) та у дворі.

У 1920 році правління очолив один із провідних спортсменів Житомира Микола Архипович Вакулка, секретарем працював Микола Сергійович Варенцов. Для проведення практичних занять не вистачало спортивного інвентарю і приладдя. Паралельні бруси, кінь, турник, драбина з двома підставками, брус, один матрац, 20 пар булав, 50 палок залізних, 15 пар гантелей – ось і весь перелік інвентарю. Велику увагу в Житомирському товаристві «Сокіл» приділяли розвитку футболу.

На початку 1922 року Житомирське товариство «Сокіл» продовжувало організовувати показові виступи, весняні змагання з гімнастики, легкої атлетики, футболу. Спостерігалось зростання майстерності сокільських спортсменів не тільки на Волині та Україні, а й по всій Росії. Такі обставини не дуже сподобалися вождям революції. В діяльності спортивних товариств «Сокіл», «Маккабі», «Спорт» та інших вони почали вбачати буржуазно-націоналістичні і шовіністські ознаки. 31 травня 1922 року виходить наказ начальника Центрального управління всеобучу УкрКриму за № 55/у, яким було заборонено не тільки діяльність вищеназваних товариств, а й самі назви [12, с. 171].

Окрім того на Волині ще в 1912–1919 роках діяли Житомирський спортивний клуб «Маккабі» та скаутські організації Житомирщини в 1916–1921 роках).

Висновки. Діяльність спортивних товариств на території Волинської губернії наприкінці XIX та на початку XX століття призвела до економічного зростання регіону, сприяла ознайомленню місцевого населення з сокільською гімнастикою, футболом, легкою атлетикою та іншими видами спортивної діяльності, а також розбудила прагнення людей до об'єднання та активних занять фізичними вправами, збереження навколишнього середовища. З приходом радянської влади діяльність спортивних товариств на території Житомирської області (Волинська губернія) погіршилася, а в подальшому вони були закриті.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на вивчення історії діяльності фізкультурно-спортивних товариств Житомирщини в 1923–2018 роках.

Список літературних джерел:

1. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. Івано-Франківськ «Лілея-НВ», 1997. 232 с.
2. Грибан Г.П. Діяльність гімнастичного товариства «Сокіл» на Волині в 20-ті роки XX століття. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. За ред. О.В.

References:

1. Vacatseba O. Essays on the history of sporting movement in Western Ukraine. Ivano-Frankivsk Lileia-NV, 1997. 232 p.
2. Hryban H.P. The activity of the gymnastic society "Sokol" in Volyn in the 20 years of the twentieth century. Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine. MP Drahomanov Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Sb. scientific works. Ed. by O.V. Timoshenko K. : M.P.

Тимошенка. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. Вип. 3К (84) 17. С. 139–143.

3. Грибан Г.П. Діяльність гімнастичного товариства «Сокол» в Житомирській області на початку ХХ століття. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. За ред. Г.М. Арзютова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 3К2 (71) 16. С. 104–108.

4. Грибан Г.П. Історія створення першого товариства велосипедистів-любителів у Житомирі. Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку. Кропивницький: Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2017. С. 31–36.

5. Грибан Г.П. Історія створення та діяльності Волинського товариства полювання (13.10.1898 р. – 1916 р.

Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення : матер. XVII Міжнарод. наук.-практ. конф. молодих учених : у 2 т. Відповід. ред. Я.М. Копитіна; наук. ред. О.А. Томенко. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2017. Т. II. С. 55–60.

6. Грибан Г.П. Історія створення та діяльності гімнастичного товариства «Сокол» на Волині. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. За ред. Г.М. Арзютова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 3К2 (57) 15. С. 92–95.

7. Кухарський О.С. Грибан Г.П. Історія гімнастичного товариства «Сокол» на Волині: монографія. Вид. 2-ге випр. і доп. Житомир: Вид-во «Рута», 2015. 128 с.

8. Кухарський О.С., Грибан Г.П. Історія розвитку велоспорту на Житомирщині: монографія. Житомир: Вид-во «Рута», 2016. 452 с.

9. Кухарський О.С. Грибан Г.П. Спортивні товариства і організації Житомирщини 1893–1922 рр.: монографія. Житомир: Вид-во «Рута», 2015. 184 с.

10. Мокрицький Г., Сніжко В. Пам'ятники рідного міста. Книга 7. Житомир: Вид-во «Волинь», 1999. 35 с.

11. Опанащук І.П. Золоті сторінки спортивної Житомирщини: монографія. Житомир: «Полісся», 2011. 254 с.

Державний архів Житомирської області

12. Р 1487, оп. 1 дод, спр. 1063, арк. 171.

13. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1061.

14. Р 1487, оп. 1 дод., спр. 1010, арк. 27–28.

15. Р 1673, оп.1 дод., спр. 16, арк. 26.

16. Ф 329, оп. 1, Одз. зб. 1. – С. 91.

17. Ф 329–1–2, арк. 12, 28 зв.

18. Ф 73, оп. 2, спр. 415.

19. Газети: «Волинь»: № 89 от 22 апреля 1900 г. – С. 2.

20. № 191 от 20 августа 1900 . – С. 2.

21. № 150 от 11 июля 1902 г. – С. 4.

22. «Жизнь Волини» № 50 от 24 февраля 1914 г. – С. 3.

23. «Наша Волинь» № 133 от 29 мая 1914 г. – С. 3.

Dragomanov NPU Publ. House, 2017. Ed. 3K (84) 17. Pp. 139-143.

3. Hryban H.P. The activity of the gymnastic society "Sokol" in Zhytomyr region at the beginning of the twentieth century. Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine. MP Drahomanov Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Coll. of scientific works. Ed. by H. M. Arzytov K.: M.P. Dragomanov NPU Publ. House, 2016. Ed. 3K2 (71) 16. Pp. 104-108.

4. Hryban H. P. The history of the first association of cyclist-lovers in Zhytomyr. Physical education and sports in educational institutions of Ukraine at the present stage: state, trends and development prospects. Kropivnitsky: Private Enterprise "Exclusive Systems", 2017. p. 31-36.

5. Hryban H.P. History of the creation and activity of the Volyn Hunting Society (13.10.1898 - 1916).

Modern problems of physical education and sports of different groups of the population: mater. XVII International science-practice conf. young scientists: in 2 vol. Ed. by Ya. M. Copytin; sciences Ed. O.A. Tomenko Sumy: Sumy A.S. Makarenko PPU, 2017. Vol. II. Pp. 55-60.

6. Hryban H.P. History of the creation and activity of the gymnastic society "Sokol" in Volyn. Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine. M. P Drahomanov Series № 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Coll. of scientific works. Ed. by H. M. Arzyutova K. : .: M. P. Dragomanov NPU Publ. House. 2015. 3K2 (57) 15. Pp. 92-95.

7. Kuharsky O. S., Hryban H.P. History of the gymnastic society "Sokol" in Volyn: monograph. Kind. 2nd check and add Zhytomyr: P.H. "Ruta", 2015. 128 p.

8. Kuharsky O. S., Hryban H.P. History of cycling development in Zhytomyr region: monograph. Zhytomyr: P.H. "Ruta", 2016. 452 p.

9. Kuharsky O. S., Hryban H.P. Sports associations and organizations of Zhytomyr region from 1893 to 1922: monograph. Zhytomyr: P.H. "Ruta", 2015. 184 p.

10. Mokrytsky H., Snizhko V. Monuments of the hometown. Book 7. Zhytomyr: Publ. house "Volyn", 1999. 35 p.

11. Opanashchuk I. P. Golden pages of sports of Zhytomyr region: monograph. Zhytomyr: Polissya, 2011. 254 p.

State Archive of Zhytomyr Region

12. P 1487, op. 1 dd, pp. 1063, p. 171

13. P 1487, op. 1 pp., Pp. 1061

14. P 1487, op. 1day, sp. 1010, p. 27-28

15. P 1673, Op.1 Add., Sp. 16th arc 26

16. Ф 329, op. 1, oz. save 1. - P. 91.

17. F 329-1-2, pp. 12, 28 cent.

18. Ф 73, op. 2, pp. 415

19. Newspapers: "Volyn": No. 89 of April 22, 1900 - p. 2.

20. No. 191 dated August 20, 1900. - p. 2.

21. No. 150 dated July 11, 1902 - P. 4.

22. "Life of Volyn" No. 50 of February 24, 1914 - P. 3.

23. "Our Volyn" No. 133 dated May 29, 1914 - P. 3.

DOI: 10.31652/2071-5285-2018-5-24-446-453

Відомості про авторів:

Грибан Г. П.; orcid.org/0000-0002-9049-1485; gribang@ukr.net; Житомирський державний університету імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10002, Україна.